

**"REALIZACJA OBOWIĄZKU SZCZEGÓLNEJ STARANNOŚCI I RZETELNOŚCI
DZIENNIKARZA NA TLE ODPOWIEDZIALNOŚCI PRAWNEJ".**

SPIS TREŚCI

1. Rys historyczny.....	2
2. Obowiązek zachowania szczególnej staranności i rzetelności	4
3. Odpowiedzialność karna	17
4. Odpowiedzialność cywilna i zawodowa.....	24
5. Podsumowanie.....	27
6. Bibliografia	29

1. Rys historyczny.

Prasa, jako stanowiąca jedno z najbardziej istotnych elementów rzeczywistości publicznej, była przedmiotem regulacji normatywnej skodyfikowanej Dekretem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 listopada 1938 r. Prawo prasowe Dz.U.1938.89.608¹ obowiązujący od dnia 28 listopada 1938.

Dekret ów utracił moc dnia 1 lipca 1984 r. na podstawie art. 60 ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe (Dz. U. 1984. 5. 24).²

Przedmiotowy dekret normatywnie i strukturalnie składał się z 11 rozdziałów i 75 artykułów. W przeciwieństwie do obecnie obowiązującej ustawy nie zawierał słowniczka definicji legalnych a regulował zagadnienia tematyczne w odwołaniu do poszczególnych rozdziałów.

W rozdziale VII dekretu zatytułowanym Przestępstwa prasowe uregulowano jedną z konsekwencji przestępczych powiązanych z odpowiedzialnością za naruszenie dóbr osobistych. Zgodnie z treścią przepisu art. 37 dekretu

*Art. 37. 1. W razie skazania za zniewagę w treści druku, sąd może przyznać pokrzywdzonemu na jego wniosek nawiązkę w wysokości do 10.000 złotych z **powodu wyrządzonej szkody moralnej.***

*2. Przyznanie nawiazki nie stoi na przeszkodzie dochodzeniu dalszych szkód w drodze cywilnej.*³

Dekret Prezydenta przewidywał zastosowanie do przestępstw prasowych powszechnych przepisów karnych, jeżeli niniejszy dekret nie stanowi inaczej. Jako przestępstwo prasowe dekretodawca przyjął przestępstwo popełnione w treści druku, bądź

¹ Dz. U. 1938.89.608

² Dz. U. 1984.5.24

³ Dz. U. 1938.89.608

przestępstwo porządkowe. Karalność ta podstawie wyżej wymienionych przepisów ustala z dniem wejścia w życie kodeksu karnego – 1 stycznia 1970r. ⁴

Aktualnie obowiązująca ustawa weszła w życie z dniem 1 lipca 1984 r. usystematyzowana w dziewięciu rozdziałach i 61 artykułach zawiera w swojej treści katalog delikcji legalnych, przez co określa zakres podmioty odpowiedzialności, przedmiotowy i skutkowy naruszeń. ⁵

Rozdział 7 o tytule Odpowiedzialność prawna wskazuje czyny karalne, przesłanki odpowiedzialności karnej oraz zagrożenie i rodzaj kary – art. 37 – 37 b oraz art. 43- 49 a⁶.

Wzajemna relacja między przepisami art. 23-24 kc i przepisami prawa prasowego (normującego nowe środki ochrony) została rozwiązana przez normy kolizyjne przewidziane w art. 24 § 3 kc oraz art. 37 prawa prasowego. Pierwszy z przytoczonych przepisów stanowi, że „przepisy zawarte w art. 24 § 1 i 2 nie uchybiają uprawnieniom przewidzianym w innych przepisach”. Natomiast art. 37 prawa prasowego stwierdza, że do odpowiedzialności za naruszenie prawa prasowego spowodowane opublikowaniem materiału prasowego stosuje się zasady ogólne, chyba że ustawa stanowi inaczej. Oznacza to, że ustawodawca przyjął kumulatywny zbieg przepisów ustawy, dopuszczając kumulatywne albo alternatywne stosowanie środków ochrony przewidzianej w przepisach obu ustaw, przy czym ich wybór należy do strony powodowej.

Dodatkowe regulacje odnoszą się do odpowiedzialności cywilnej – art. 38 stanowiąc, że odpowiedzialność cywilną za naruszenie prawa spowodowane opublikowaniem materiału prasowego (za naruszenie prawa spowodowane ujawnieniem materiału prasowego przed jego publikacją) ponoszą autor, redaktor lub inna osoba, którzy spowodowali opublikowanie tego materiału; nie wyłącza to odpowiedzialności wydawcy. W zakresie odpowiedzialności

⁴ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Karna z dnia 20 grudnia 1970 r. V KRN 810/60 LexPolonica nr 322611.

⁵ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 11 lutego 2010 r. I CSK 286/2009, LexPolonica nr 2573532

⁶ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 24 sierpnia 1990 r. II CR 405/90, LexPolonica nr 296331

majątkowej odpowiedzialność tych osób jest solidarna⁷. „Przepis art. 38 ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. - Prawo prasowe precyzuje kto i za co odpowiada. Stanowi on, że odpowiedzialność cywilną za naruszenie prawa spowodowane opublikowaniem materiału prasowego ponoszą autor, redaktor i wydawca, oraz że ich odpowiedzialność, ale tylko majątkowa, jest solidarna. Gdy naruszenie dobra osobistego powodujące szkodę niemajątkową, nastąpiło w wyniku działania autora, redaktora i wydawcy, w istocie każda z tych osób odpowiada za swoje własne, odrębne działanie”.

2. Obowiązek zachowania należytej staranności i rzetelności

Zgodnie z dyspozycją art. 12 ust. 1 pkt. 1 pp dziennikarz jest obowiązany zachować szczególną staranność i rzetelność przy zbieraniu i wykorzystaniu materiałów prasowych, zwłaszcza sprawdzić zgodność z prawdą uzyskanych wiadomości lub podać ich źródło.

W ujęciu definicyjnym odnieść realizację tę dyspozycji należy do wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia z dnia 15 stycznia 2013 r. I ACa 1014/12 dotyczącego istoty szczególnej staranności i rzetelności dziennikarskiej. Stosownie do tezy cytowanego orzeczenia: „Zachowanie rzetelności, do której zobowiązuje dziennikarza ustawa przejawia się w ukazaniu całościowego, obiektywnego obrazu opisywanej rzeczywistości. Pojęcie rzetelności obejmuje też odpowiedzialność za słowo, uczciwość i solidność. Natomiast szczególna staranność to nic innego jak powinność sprawdzenia zgodności z prawdą uzyskanych informacji, ich weryfikacji u osób, których dotyczą opisywane zdarzenia, przy czym dziennikarz nie ma obowiązku w każdych okolicznościach zwracać się o wyjaśnienia do osoby, o której ma zamiar krytycznie wypowiedzieć się lub napisać artykuł⁸”.

W doktrynie prawniczej wyróżnia się aż pięciostopniowy podział rodzajów staranności⁹.

⁷ Postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 25 maja 2010 r. I CZ 22/2010 LexPolonica nr 3873684

⁸ wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia z dnia 15 stycznia 2013 r. I ACa 1014/12 Lex Polonica numer 1280405.

⁹ Jacek Sobczak: Ustawa prawo prasowe. Komentarz, Oficyna Prawnicza Muza S.A., Warszawa 1999r., s. 153,

Najniższym jej stopniem jest minimalna staranność „zwykła” występująca w granicach najniższego życiowego doświadczenia.

Kolejną, jest niezbędna staranność, która polega na wykonywaniu podstawowych czynności pracowniczych i zawodowych w oparciu niezbędną o wiedzę i umiejętności na konkretnym stanowisku.

Po niezbędnej, następuje należyta staranność polegająca na wykonywaniu wszystkich typowych czynności zgodnie z wyższymi umiejętnościami i kwalifikacjami.

Następną w kolejności jest szczególna staranność mająca charakter kwalifikowany, zasadzająca się na dokonywaniu wszystkich możliwych czynności zgodnie z wysokimi zawodowymi kwalifikacjami.

Ostatnią w tej klasyfikacji jest najwyższa staranność możliwa do realizacji przy bardzo wysokich kwalifikacjach zawodowych i uwzględniająca wszystkie, nawet hipotetyczne zagrożenia lub trudności¹⁰

W art. 355 § 1 k.c. sformułowano obowiązek należytej staranności dłużnika ogólnie wymaganej co oznacza staranność zwykłą, przeciętną jak i ponadprzeciętną wymaganą przez konkretne przepisy lub umowy¹¹. W paragrafie 2 tego artykułu mówi się o wyższej tj. zawodowej staranności przy działalności gospodarczej. W judykaturze wskazuje się także na wzorce staranności typu zawodowego przy wolnych zawodach. Użycie przez ustawodawcę w art. 12 ust. 1 pkt. 1 prawa prasowego określenia „szczególna staranność” jest na pewno celowe gdyż, formułując ten wymóg domagał się on od dziennikarzy staranności wyjątkowej, specjalnej, nieprzeciętnej, a więc większej od tej, która jest normalnie oczekiwana w obrocie cywilnoprawnym. Wymóg szczególnej staranności ma charakter kierunkowy, jak podkreśla B. Michalski, gdyż odnosi się głównie do **poszukiwania prawdy** wymaganej w art. 6 ust. 1 pr. pr.¹². Prawda musi mieć charakter obiektywny, a dane nie mogą być przedstawione w sposób mogący wpłynąć na zmianę jego odbioru u receipienta (tzw. manipulacja). Dziennikarz wobec powyższego ma obowiązek wykonania wszystkich możliwych działań wymagających specjalistycznych kwalifikacji zawodowych związanych

¹⁰ Jacek Sobczak: Ustawa prawo prasowe. Komentarz, Oficyna Prawnicza Muza S.A., Warszawa 1999r., s. 153 i n.

¹¹ Mieczysław Sośniak: Należyta staranność, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1980 r., s.171,

¹² Bogdan Michalski: Podstawowe problemy prawa prasowego, Wydawnictwo Elipsa, 1998, s. 80,

z dochodzeniem do prawdy w sposób dokładny i sumienny, odznaczający się krytycyzmem i dbałością o szczegóły. Powyższe czynności z reguły odnoszą się do stanu faktycznego, prawnego oraz formy opracowania.

W praktyce, realizacja niniejszego obowiązku przy okazji zbierania materiałów do opracowania informacji lub utworu przejawia się w obowiązku dopuszczenia do konfrontacji różnych często sprzecznych ze sobą wypowiedzi czy źródeł dokumentalnych, przeprowadzenia rozmowy ze wszystkimi zainteresowanymi, krytycznej weryfikacji własnych spostrzeżeń, a nawet zasięgnięcia opinii specjalisty itp. Zbieranie materiałów jest pierwszym i podstawowym etapem dziennikarskiego działania, zaś następnym jest weryfikacja zebranego materiału pod względem wartości dowodowej i przydatności dziennikarskiej.¹³

Dziennikarza obowiązuje tzw. **prawda kierunkowa**, tzn. ma on obowiązek podążać do prawdy materialnej (pojmowanej, jako zgodność opisu z rzeczywistością) poprzez wymóg szczególnej staranności i rzetelności. Te dwa podstawowe standardy dziennikarskie formułują art. 12 ust. 1 pkt 1 prawa prasowego z 26 stycznia 1984 r. (p.p.):

* rzetelności (odpowiednik sumienności z art. 100 § 1 kodeksu pracy) - ma charakter subiektywny (istotne są możliwe najlepsze intencje),

* staranności - cechuje go obiektywność (chodzi o wzorcowy typ postępowania zawodowego, niezależny od intencji).

Dziennikarz przestrzegający wymogu art. 12 ust. 1 pkt 1 p.p. nawet wtedy, gdy poda nieprawdę i przez to naruszy czyjeś dobra osobiste, będzie się mógł powoływać na prawo do tzw. błędu nieodpartego i uniknie odpowiedzialności prawnej. Nie po to ustawodawca w przepisach szczególnych (p.p.) nakłada na dziennikarza określone obowiązki zawodowe, żeby później nakładać na niego sankcje zawarte w przepisach ogólnych (kodeks cywilny czy kodeks karny), nawet, jeśli wywiązał się z tych szczególnych obowiązków. **Od dziennikarza domagać się można dowodu prawdy tylko wtedy, gdy zrezygnuje ze swojego uprawnienia zawodowego, jakim jest prawo do błędu nieodpartego, tzn. gdy w wypowiedzi opisowej nie dopełnił wymogu szczególnej staranności i rzetelności.**

Z zasad racjonalnego myślenia i przepisów obowiązującego prawa (art. 12 ust. 1 pkt 1 p.p. oraz art. 10 konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności) wynika, że

od dziennikarza nie można żądać dowodu prawdy, jeżeli wykaże, iż przestrzegał szczególnej staranności i rzetelności. Z ustawy Prawo prasowe poprzez jej analizę uprawnione jest stanowisko, że dziennikarza nie obciąża obowiązek przedstawienia prawdy materialnej (arystotelesowskiej). **Dziennikarza obowiązuje prawda materialna pomniejszona o granice poznania dobrego dziennikarza, tzn. dziennikarza przestrzegającego ustawowych standardów prasowych.**¹⁴

Ustawodawca w sposób wyraźny rozróżnia pojęcia informacji prawdziwej oraz informacji rzetelnej. Pod pojęciem informacji prawdziwej rozumiemy informację, która wiernie odzwierciedla relacjonowany stan faktyczny (jest to zatem przeciwieństwo informacji fałszywej), **zaś rzetelną jest informacja sprawdzona bądź zweryfikowana w warunkach dostępności wiarygodnego źródła słowem taka, która została uzyskana i opublikowana przez osobę działającą z należytą starannością.** Wobec powyższego należy stwierdzić, iż publikowanie informacji rzetelnych nie daje jednocześnie gwarancji, iż w prasie będą się ukazywać wyłącznie informacje prawdziwe. Kierując się powyższym założeniem ustawodawca zdecydował o wprowadzeniu sprostowania - instytucji mającej choć częściowo usuwać skutki publikowania nieprawdziwych informacji. Co więcej, ustanowił również instytucję zbliżoną do sprostowania, tj. - odpowiedź na zawarte w publikacji stwierdzenia¹⁵.

Nadto ustawodawca odwołuje się z naciskiem do szczególnego rodzaju staranności i rzetelności dziennikarskiej. Próbuje ująć tę staranność w modelu standardowym wskazując należy, że różnica między formułowanym w stosunku do dziennikarzy wymogiem szczególnej staranności a oczekiwaniami wobec **innych zawodów polega na oczekiwaniu ze strony dziennikarzy nie tylko zwykłego profesjonalizmu, rutynowego wyczerpania procedur zawodowych, ale na dołożeniu starań, aby być nie tylko sprawnym zawodowo,**

¹³ Bogdan Michalski: Podstawowe problemy prawa prasowego, Wydawnictwo Elipsa, 1998, s. 80 i n.

¹⁴ Waldemar Gontarski artykuł Rzeczposp. PCD.2003.5.20 Jaka prawda obowiązuje dziennikarza. Teza nr 1

¹⁵ Malujda Rafał, Oryl Andrzej artykuł Radca Prawny.2007.3.83 Sprostowanie i odpowiedź w prawie prasowym: istota, forma i roszczenia. Teza nr 1 60084/1

poszukującym nieprawidłowości i niepraworządności, lecz także by dostrzegać racje obydwu stron i wyciągać rzetelne wnioski¹⁶

Standard zachowania rzetelnego i starannego obejmuje dziennikarza nie tylko w chwili publikacji, ale w okresie poprzedzającym ją (zbierania informacji, opracowywania ich) i również następującym po upublicznieniu materiału prasowego - gdy dziennikarza dowiaduje się o tzw. nowościach - nowych faktach (dowodach) . Jeżeli nawet w publikacji materiału prasowego dziennikarz zachował się właściwie (tj. szczególnie starannie i rzetelnie), to kwalifikacja jego zachowania może zmienić się, gdy uzyska on nowe informacje i zaniecha czynności, które winien w związku z tymi nowościami dokonać.

Jako nierzetelne kwalifikowane jest ukrywanie przez dziennikarza nowo ustalonych faktów, które przeczą faktom wcześniej rozpowszechnionym. Gdy nowe fakty dalej budziłyby wątpliwości, to obowiązek poinformowania o nich pojawiałby się dopiero po wyroku sądowym, w którym sąd prawomocnie ustaliłby je. Nawet gdy dziennikarz już nie pracuje w danym medium, to powinien powiadomić redakcję o nowych faktach. Gdy sam dziennikarz nie ma wpływu na opublikowanie jego autosprostowania, za zaniechanie jego opublikowania odpowiadać powinien redaktor naczelny solidarnie z wydawcą (zgodnie z art. 38 prawa prasowego)¹⁷.

Dokonując wykładni literalnej art. 12 pr. pr. należy dojść do wniosku, że szczególną postacią tego obowiązku jest sprawdzenie zgodności z prawdą uzyskanych wiadomości lub podanie źródła informacji. Należy podkreślić, że jest to tylko przykładowe wyliczenie czynności, które wchodzą w zakres pojęcia szczególnej staranności. Szczegółowa analiza orzecznictwa sądowego zapadłego na tle stosowania art. 12 ust. 1 pkt 1 pr. pr. pozwala na uszczegółowienie tego obowiązku, jak również daje możliwość określenia innych czynności, które powinny być brane pod uwagę przy ocenie, czy dziennikarz dołożył szczególnej staranności w trakcie wykonywania zawodu.

¹⁶ Balon Anna artykuł Cz.PKiNP.2005.2.27 Granice między wolnością słowa i prawem do informacji a prawem jednostki do ochrony czci - wybrane zagadnienia. Teza nr 1 51993/1

¹⁷ Grzeszak Teresa glosa PPH.2004.3.55 Glosa do wyroku SN z dnia 14 maja 2003 r., I CKN 463/01. Teza nr 3 42384/3

Nie prawda, ale dążenie do jej wykrycia, warunkuje przyjęcie, iż dziennikarz zrealizował wymóg szczególnej staranności. Stąd też za dominujący należy przyjąć pogląd, zgodnie z którym pomimo zawarcia w materiale prasowym informacji nieprawdziwych, ale rzetelnie sprawdzonych, można uznać, że dziennikarz dołożył szczególnej staranności. Żądana przez art. 12 ust. 1 pkt 1 pr. pr. szczególna staranność i rzetelność przy zbieraniu i wykorzystywaniu materiałów prasowych, wymaga więc wiernego przedstawienia informacji, które dziennikarz uzyskał. Nieprecyzyjność danych winna skłaniać dziennikarza do szczególnej ostrożności przy formułowaniu informacji przekazywanych do publikacji. Artykuł 12 ust. 1 pkt 1 pr. pr. jest szczególnym przepisem i nie może być traktowany jako "bariera korzystania z wolności wypowiedzi". Każda staranność zakłada wiadomości fachowe, charakterystyczne dla danej grupy zawodowej.

W przypadku obowiązku szczególnej staranności dziennikarza, jest on dostosowywany do określonych czynności związanych ze zbieraniem i wykorzystywaniem materiałów prasowych. Oczywiście jest, że miara staranności dziennikarza jest odmienna od innych. Nie można tu jednak mówić o podwyższeniu staranności, ale raczej o dopasowaniu jej do określonego zawodu. Ustawodawca określił generalnie wymóg jakiemu powinna odpowiadać postawa dziennikarza. Sformułowanie art. 12 ust. 1 pkt 1 pr. pr. zawiera wyrażenia, których treść trzeba dopełnić i uściślić na podstawie analizy konkretnej sytuacji. Toteż ocena szczególnej staranności ma charakter elastyczny, przy czym rozpiętość dopuszczalnego indywidualizowania jej wymogów jest dość duża¹⁸

Praktyka orzecznicza doprecyzowuje rozumienie dyspozycji obowiązków szczególnej rzetelności i staranności dziennikarskiej prowadząc do wypracowania standardu modelowego tej staranności.

Tytuł: Rozumienie staranności i rzetelności dziennikarskiej.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 16 stycznia 2013 r. I ACa 875/12

¹⁸ Nowikowska Monika, Sieńczyło-Chlabicz Joanna artykuł PUG.2009.3.21 Obowiązek szczególnej staranności w świetle ustawy Prawo prasowe.

W rozumieniu art. 12 ust. 1 ustawy z 1984 r. - Prawo prasowe, nie jest staranny i rzetelny taki zestaw informacji, który w całości publikacji i całym cyklu artykułów jest w swej wymowie nieprawdziwy, stawiając opisywaną osobę w niekorzystnym i krzywdzącym ją świetle. Sprzeczne zaś z interesem publicznym jest czynienie tego wobec osoby, która kandydując do ważnej funkcji publicznej, wskutek takich informacji może nie móc tej funkcji objąć LEX nr 1281116

Tytuł: Cechy staranności i rzetelności dziennikarskiej.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 24 sierpnia 2012 r. I ACa 27/12

Dziennikarz powinien sprawdzić prawdziwość zebranych materiałów i nie może kierować się wyłącznie własnym przekonaniem o wiarygodności przekazanej mu przez informatora wiadomości. Na etapie wykorzystania materiałów konieczne jest wszechstronne, a nie selektywne przekazanie informacji, niedziałanie pod z góry założoną tezę oraz rozważenie powagi stawianych zarzutów. Uchybienia popełnione na każdym z tych etapów pracy mogą stanowić podstawę zarzutu braku zachowania szczególnej staranności i rzetelności w rozumieniu art. 12 ust. 1 ustawy z 1984 r. – Prawo prasowe. Obowiązek ten oznacza kwalifikowaną staranność i rzetelność LEX nr 1238200.

Tytuł: Cechy staranności i rzetelności dziennikarskiej.

Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 9 lutego 2012 r. I ACa 1163/11

1. Art. 227 k.p.c. nie jest źródłem obowiązków ani uprawnień jurysdykcyjnych sądu, lecz określa jedynie wolę ustawodawcy ograniczenia kręgu faktów, które mogą być przedmiotem dowodu w postępowaniu cywilnym. Do naruszenia tego przepisu może dojść, gdy sąd oddala wnioski dowodowe na istotne dla sprawy okoliczności faktyczne.

2. Rzetelność i staranność w wykorzystaniu materiałów prasowych, o jakiej mowa w art. 12 ustawy z 1984 r. Prawo prasowe, nakazuje rozagę, może się bowiem w konkretnym wypadku okazać, że cytowanie wypowiedzi stanowi jednak działanie bezprawne, jeżeli cytat zawiera treści nieprawdziwe, poniżające, szkalujące czy w inny sposób godzące w dobra osobiste innej osoby LEX nr 1133338

Tytuł: Cechy staranności i rzetelności dziennikarskiej.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 września 2011 r. I CSK 33/11

1. Zestawienia informacji, nawet jednostkowo prawdziwych, w taki sposób, że wywołują mylne wyobrażenia i błędne, krzywdzące osądy, nie stanowią o rzetelnym wykorzystaniu materiału prasowego. Tym bardziej w rozumieniu art. 12 ust. 1 ustawy z 1984 r. - Prawo prasowe nie jest staranny i rzetelny taki zestaw informacji, który w całości publikacji i całym cyklu artykułów jest w swej wymowie nieprawdziwy, stawiając opisywaną osobę w niekorzystnym i krzywdzącym ją świetle. Sprzeczne zaś z interesem publicznym jest czynienie tego wobec osoby, która kandydując do ważnej funkcji publicznej, wskutek takich informacji może nie móc tej funkcji objąć.

2. To wydawca decyduje o charakterze gazet i innych publikacji wydawanych w ramach prowadzonego przez siebie przedsiębiorstwa i on decyduje o osobie redaktora naczelnego oraz poprzez niego ma wpływ na treść tych publikacji. W każdym razie nie może zwolnić się od odpowiedzialności cywilnej tylko wskutek powierzenia czynności redakcyjnych innym osobom, które angażuje i za które odpowiada, mając nawet tylko pośrednio wpływ na konkretne publikacje LEX nr 1125076

Tytuł: Cechy staranności i rzetelności dziennikarskiej.

Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 30 czerwca 2010 r. I ACa 394/10

Ustawowy wymóg zachowania szczególnej staranności i rzetelności przy zbieraniu i wykorzystaniu materiałów prasowych, zwłaszcza sprawdzenie zgodności z prawdą uzyskanych wiadomości o którym mowa wart. 12 ust 1 ustawy z dnia 26.01. 1994 r. prawo prasowe (Dz. U. Nr 5 poz. 24 z 1984 r. z późn. zm.) nie eliminuje przesłanki bezprawności naruszenia dóbr osobistych. Gdyby przyjąć, że zachowanie staranności i rzetelności przez dziennikarza przy zbieraniu i wykorzystaniu materiału prasowego wyłączałaby przesłankę bezprawności działania dziennikarza, to trzeba byłoby założyć, iż wystarczy, że dziennikarz zachowa się zgodnie z wymogiem jednego przepisu ustawy, a jego działanie już nie będzie uznane za bezprawne nawet, gdy postawiony zarzut okaże się nieprawdziwy i znieślawiający. Tymczasem pojęcie bezprawności jest szersze, aniżeli zawężenie go do sprzeczności z ustawą. Bezprawnym jest każde zachowanie sprzeczne z porządkiem prawnym, ale także z zasadami współżycia społecznego. Ustawa prawo prasowe nakłada na dziennikarza nie tylko obowiązek określony wart. 12 ust 1, ale także obowiązek ochrony dóbr osobistych (art. 12 ust 2). Żaden z nich nie ma pierwszeństwa i są one równorzędne. Oznacza to, że nawet jeżeli dziennikarz zachował przy zbieraniu i wykorzystaniu materiałów staranność wymaganą

przepisami ustawy, ale poprzez opublikowanie tekstu naruszył dobra osobiste osoby której tekst dotyczył, to zachował się sprzecznie z prawem i osobie pokrzywdzonej przysługuje prawo żądania przyznania środków ochrony o charakterze niemajątkowym o których mowa w art. 24 k.c. Zachowanie przez dziennikarza ustawowego wymogu określonego w art. 12 ust 1 ustawy prawo prasowe wyłącza przesłankę winy warunkującą przyznanie zadośćuczynienia za doznane krzywdy. OSAW 2010/4/192.

Tytuł: Cechy staranności i rzetelności dziennikarskiej.

Postanowienie Sądu Najwyższegoz dnia 22 października 2008 r. III KK 137/08

Obowiązkiem dziennikarza jest więc weryfikacja uzyskanych informacji pod kątem ich zgodności z prawdą, zwłaszcza zaś w sytuacji gdy informacje te pochodzą od strony konfliktu, a więc osoby, której relacjom trudno a priori nadać walor obiektywizmu, czy też oparte są na relacjach osób anonimowych, których wiedza co do określonych okoliczności może być nie tylko niepełna, ale też nieprawdziwa, Biul.PK 2009/2/48, Prok.i Pr.-wkł. 2010/4/4.

Przesłanki odpowiedzialności za naruszenie dóbr osobistych oraz okoliczności wyłączające ją.

Biorąc pod uwagę treść art. 24 kc:

§ 1. Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny.

§ 2 Jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych.

§ 3 Przepisy powyższe nie uchybiają uprawnieniom przewidzianym w innych przepisach, w szczególności w prawie autorskim oraz w prawie wynalazczym.

Przepis wymienia przesłanki i środki sądowej ochrony dóbr osobistych. Przesłankami ochrony dóbr osobistych, które muszą być spełnione łącznie, są:

- 1) istnienie dobra osobistego,
- 2) zagrożenie lub naruszenie tego dobra,
- 3) bezprawność zagrożenia lub naruszenia.

Pierwsze dwie przesłanki udowodnić musi powód dochodzący ochrony; pozwany może bronić się, wykazując, że nie działał bezprawnie. Jest to bardzo korzystne dla powoda rozłożenie ciężaru dowodu. Przykładowo, w razie opublikowania w prasie zniesławiających informacji, powód nie musi nic więcej udowadniać, niż to, że artykuł taki się ukazał i że doszło do naruszenia czci, przy czym ta ostatnia okoliczność, z uwagi na konieczność obiektywnej oceny, w zasadzie oceniana jest autonomicznie przez sąd, co ogranicza rolę powoda do złożenia pozwu wraz z załącznikiem w postaci kserokopii artykułu. Na pozwanym spoczywać będzie natomiast ciężar udowodnienia, że naruszenie nie było bezprawne¹⁹.

Definiując pojęcia przepisu podkreślić należy, że **dobra osobiste** są niemajątkowymi, indywidualnymi wartościami świata uczuć, stanu życia psychicznego człowieka²⁰. Natomiast pod pojęciem bezprawności rozumie się sprzeczność z przepisami prawa i zasadami współżycia społecznego.

Poglądy nowszej doktryny wpłynęły na zmianę linii orzecznictwa SN, w której podniesiono, że naruszenie dobra osobistego rozpatrywać należy **tylko w granicach przeciętnych ocen społecznych**, a nie indywidualnego odczucia osoby domagającej się ochrony - Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 1997 r. III CKN 33/97: Ocena, czy nastąpiło naruszenie dobra osobistego, jakim jest stan uczuć, godność osobista i nietykalność cielesna (art. 24 § 1 k.c.), nie może być dokonana według miary indywidualnej wrażliwości zainteresowanego (ocena subiektywna) OSNC 1997/6-7/93. W przeciwieństwie do wcześniejszych tez w tej materii: Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 stycznia 1976 r. II CR

¹⁹ Paweł Księżak, Komentarz do art.24 Kodeksu cywilnego, LEX 2009.

²⁰ Stanisław Grzybowski: Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego, Warszawa 1957, s. 78.

692/75: Przy ocenie naruszenia czci należy mieć na uwadze nie tylko subiektywne odczucie osoby żądającej ochrony prawnej, ale także obiektywną reakcję w opinii społeczeństwa. Nie można też przy tej ocenie ograniczać się do analizy pewnego zwrotu w abstrakcji, ale należy zwrot ten wyklądać na tle całej wypowiedzi.

Z uwagi na fakt, iż dobra osobiste chronione są bezwzględnymi prawami osobistości, co do zasady każde naruszenie dóbr osobistych jest bezprawne. Ustawodawca wprowadził domniemanie bezprawności naruszenia (art. 24 § 1 zdanie pierwsze *in fine* k.c.). Roszczenia jednak nie przysługują, jeśli sprawca wykaże, że zachodziła jedna z okoliczności wyłączających bezprawność działania. Chodzi o okoliczności, które usprawiedliwiają naruszenie dobra osobistego. Zakres i znaczenie tych okoliczności jest zmienny odnośnie do różnych dóbr osobistych²¹

Okoliczności wyłączające bezprawność:

A. Zgoda uprawnionego i działanie na własne ryzyko.

- a. Zgoda na zabieg medyczny
- b. Zgoda na lekkie uszkodzenie ciała i naruszenie nietykalności cielesnej
- c. Zgoda na naruszenie wizerunku
- d. Zgoda na pozbawienie wolności
- e. Zgoda na naruszenie czci lub prywatności
- f. Zgoda na naruszenie tajemnicy korespondencji.

B. Działanie na podstawie przepisu (w ramach porządku prawnego)

C. Wykonywanie własnego prawa podmiotowego

D. Działanie w obronie uzasadnionego interesu społecznego lub prywatnego

E. Obrona konieczna

F. Stan wyższej konieczności

G. Prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia (752, 757 k.c.).

²¹ Paweł Księżak, Komentarz do art.24 Kodeksu cywilnego, LEX 2009.

Z uwzględnieniem specyfiki aktywności dziennikarskiej wskazać należy następujące **kontratypy**:

Zgoda uprawnionego.

Działanie w obronie uzasadnionego interesu społecznego.

Wykonywanie własnego prawa podmiotowego (prawa do informacji i do krytyki).

Szczególna staranność i rzetelność.

Obrona konieczna.

Stan wyższej konieczności.

Zgoda uprawnionego wyłącza, co do zasady bezprawność naruszenia dobra osobistego. Wymaga to jednak trzech zastrzeżeń, które będą niżej rozwinięte. Po pierwsze, niekiedy sama konstrukcja dobra osobistego zakłada, że jego naruszenie następuje tylko w razie działania bez zgody uprawnionego (Tak będzie np. w wypadku nietykalności mieszkania. Jeśli goście przychodzą do przyjaciela świętować jego imieniny, byłoby kuriozalne twierdzić, że dochodzi tutaj do naruszenia nietykalności mieszkania, ale wyłączona jest bezprawność). Nie ma tu w ogóle naruszenia dóbr osobistych. Podobnie kształtują się wypadki naruszenia wizerunku, tajemnicy korespondencji czy sfery życia prywatnego. Tylko w odniesieniu do niektórych dóbr osobistych zgoda nie wyłącza naruszenia, lecz może wyłączyć bezprawność (np. uszkodzenie ciała). Po drugie, zgoda nie zawsze wyłącza bezprawność naruszenia dobra osobistego. Zależy to zarówno od samej konstrukcji zgody, jak i charakteru naruszanego dobra. Mówiąc ogólnie, nie wszystkimi dobrami można swobodnie dysponować. Po trzecie, zgoda uprawnionego rozumiana szeroko obejmuje również tzw. działanie na własne ryzyko. Granice mogą być tutaj nieustalone²².

Wykonywanie własnego prawa podmiotowego jest szczególnym wypadkiem działania w ramach porządku prawnego. Prawo podmiotowe upoważniające do naruszenia cudzych dóbr osobistych może mieć źródło w ustawie, a częściej wynikać z czynności prawnej. Jedynie dla przykładu można wskazać, iż najemca nie narusza nietykalności mieszkania wynajmującego itd. Prawo podmiotowe, upoważniające do naruszenia prawa cudzych dóbr osobistych musi być skuteczne względem uprawnionego²³.

²²

Paweł Księżak, Komentarz do art.24 Kodeksu cywilnego, LEX 2009.

Działanie w obronie uzasadnionego interesu społecznego lub prywatnego - w pierwszym rzędzie chodzi tu o wolność wypowiedzi. Prawo do informacji i wolność słowa stanowią jedne z najważniejszych wartości demokratycznego państwa. Jeżeli w wyniku publikacji prasowej lub telewizyjnej dochodzi do naruszenia dóbr osobistych jednostki, rozważenia wymaga, któremu z dwóch prawem chronionych dóbr - prawu do informacji i wolności słowa czy prawu do ochrony dobra osobistego człowieka - należy w okolicznościach faktycznych konkretnej sprawy przyznać pierwszeństwo ochrony oraz czy wydawca, publikując informacje naruszające dobra osobiste, spełnił wszystkie wymogi, jakie prawo nakłada w takiej sytuacji na dziennikarza. Tylko okoliczności konkretnej sprawy wskazują, czy można przyjąć, że osoba naruszająca cudze dobro osobiste działa w obronie zasługującego na ochronę interesu i w ramach porządku prawnego²⁴. Działania tego dotyczy merytorycznie wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 lutego 2005r. III CZP 53/04 o tezie:

Wykazanie przez dziennikarza, że przy zbieraniu i wykorzystaniu materiałów prasowych działał w obronie społecznie uzasadnionego interesu oraz wypełnił obowiązek zachowania szczególnej staranności i rzetelności, uchyla bezprawność działania dziennikarza. Jeżeli zarzut okaże się nieprawdziwy, dziennikarz zobowiązany jest do jego odwołania, OSNC 2005/7-8/114, Prok.i Pr.-wkł. 2005/7-8/47, OSP 2005/12/144, OSP 2005/9/110, Biul.SN 2005/2/10

Pogląd ten spotkał się ze stanowczym sprzeciwem części doktryny. Wskazywano, że staranność wyłącza winę, lecz nie bezprawność naruszenia dobra osobistego. Inni reprezentanci doktryny uważają, że działaniem w interesie społecznym jest podawanie informacji, które zostały rzetelnie i starannie zebrane i zweryfikowane. Chodzi zatem o nic innego, jak o podawanie informacji prawdziwych, co nie znaczy wcale, że zgodnych z rzeczywistością. Podobnie dziennikarz, zachowując wymaganą przez prawo prasowe metodę, nie działa bezprawnie, choćby następnie sąd ustalił inny (przecież nie wiadomo, czy zgodny z rzeczywistością) stan faktyczny. Przez informację nieprawdziwą, fałszywą należy zatem rozumieć taką, która jest sprzeczna z ustaleniami dokonanyymi według prawidłowej metody (chodzi zatem o świadome kłamstwo), jak również taką, która została ustalona na podstawie nieprawidłowego rozumowania czy niestaranego lub nierzetelnego dochodzenia. Należy tu

²³ Paweł Księżak, Komentarz do art.24 Kodeksu cywilnego, LEX 2009.

²⁴ Paweł Księżak, Komentarz do art.24 Kodeksu cywilnego, LEX 2009.

poczynić jednak dodatkowe zastrzeżenie. Jeśli wiadomość nieprawdziwa (według podanej definicji) okaże się prawdziwa po zweryfikowaniu w inny sposób, np. przez późniejsze, rzetelne badanie sprawy czy proces sądowy (nawet oszczerca może przypadkiem powiedzieć prawdę), nie będzie możliwe dochodzenie ochrony czci z uwagi na brak interesu leżącego po stronie poszkodowanego. Informacja fałszywa, która okazała się jednak prawdziwa, może być zgodnie z prawem rozpowszechniana, co pochłania początkową bezprawność naruszenia²⁵.

I. Odpowiedzialność karna.

Odpowiedzialność dziennikarską można podzielić na trzy jej grupy: odpowiedzialność cywilną, karną i zawodową.

Odpowiedzialność karna jest w sposób szczegółowy regulowana w przepisach kodeksu karnego i ustaw szczególnych, w tym w ustawie prawo prasowe, ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych, ustawie o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji.

Popełnienie przez dziennikarza czynu zabronionego przez ustawą pod groźbą kary obowiązującą w momencie popełnienia czynu skutkuje jego odpowiedzialnością karną, z uwzględnieniem przesłanki niskiej społecznej szkodliwości czynu, przesłanki przypisania mu winy oraz zaistnienia okoliczności wyłączających karalność.

Zarówno kodeks karny, jak i ustawa prawo prasowe nie zawierają w swojej treści definicji legalnej przestępstwa prasowego. Dookreślenie tego pojęcia pozostawione zostało więc doktrynie prawniczej i judykaturze. Uwzględniając te dwa źródła wiedzy wskazać należy, że pod pojęciem przestępstwa prasowego rozumie się każde przestępstwo popełnione przy użyciu słowa, w szczególności za pośrednictwem publikacji godzących w cześć osoby, prestiż instytucji, prawdę, porządek moralny, wolność słowa²⁶.

Przestępstwem jest zachowanie się człowieka będące czynem:

²⁵ Paweł Księżak, Komentarz do art.24 Kodeksu cywilnego, LEX 2009.

²⁶ Jacek Sobczak: Ustawa prawo prasowe. Komentarz, Warszawa 2008.

- a) realizującym znamiona określone w ustawie karnej,
- b) naruszającym - przy braku jakichkolwiek okoliczności usprawiedliwiających - normę sankcjonowaną, czyli formalnie bezprawnym,
- c) społecznie szkodliwym w stopniu wyższym niż znikomy, a zatem karygodnym,
- d) zawinionym,
- e) zagrożonym karą w ustawie²⁷.

Przypisanie sprawy winy jest możliwe wtedy i tylko wtedy, gdy sprawca ma:

- 1) zdolność do zawinienia (poczytalność, dojrzałość).
- 2) możliwość rozpoznania bezprawności popełnionego czynu;
- 3) normalną sytuację motywacyjną²⁸ (np. wykonanie rozkazu).

Czyn zabroniony popełniony jest umyślnie, jeżeli sprawca ma zamiar jego popełnienia, to jest chce go popełnić (ma zamiar bezpośredni) albo przewidując możliwość jego popełnienia, na to się godzi (ma zamiar ewentualny).

Czyn zabroniony popełniony jest nieumyślnie, jeżeli sprawca nie mając zamiaru jego popełnienia, popełnia go jednak na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, mimo że możliwość popełnienia tego czynu przewidywał albo mógł przewidzieć (niedbalstwo) (lekkomyślność możliwość popełnienia czynu jest przewidywana przez sprawcę, ale bezpodstawnie przypuszcza on że przestępstwa uniknie).

Zgodnie z rzymską premią *nullum crimen sine periculo sociali* - nie ma przestępstwa bez niebezpieczeństwa dla społeczeństwa. Przy ocenie stopnia szkodliwości społecznej bierzemy pod uwagę następujące przesłanki przedmiotowo – podmiotowe: rodzaj i charakter naruszonego dobra, rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu, wagę naruszanych przez sprawcę obowiązków, motywację sprawcy, postać zamiaru, rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia.

²⁷ Jacek Giezek, Komentarz do kodeksu karnego, Wolters Kluwer, 2012.

²⁸ Andrzej Marek, Komentarz do kodeksu karnego, LEX 2010.

Nie są to przesłanki składając się na definicję społecznej szkodliwości czynu, ale wskazania katalogu czynników wpływających na ocenę czynu w postępowaniu sądowo-karnym. Wystąpienie tej przesłanki skutkuje brakiem odpowiedzialności karnej i obciążenia karą.

Przestępstwo prasowe powstaje po przekroczeniu normy prawnej regulującej samą treść publikacji - są to wszystkie przepisy prawa, których przekroczenie stanowi przestępstwo. Dokonanie przestępstwa prasowego następuje w chwili, kiedy po zakończeniu cyklu prac nad wytwarzanym pismem drukowym (bądź odpowiednikiem) uzyskuje ono postać ostateczną, z którą nawet przed oficjalną publikacją - a więc początkiem rozpowszechniania może zapoznać się bliżej nieokreślona liczba osób²⁹.

W ustawie prawo prasowe czyny zabronione przez ustawę regulowane są artykułami: od art. 43 pp do art. 49a pp. W grupie tych czynów wskazać należy:

- przestępstwo (występek) zmuszania do określonego zachowania (**art. 43 pp**).
- tłumienie krytyki (występek regulowany **art. 44 pp**).
- wydawanie dziennika lub czasopisma bez rejestracji albo zawieszonego (**art. 45 pp**).
- naruszenie obowiązku opublikowania komunikatu urzędowego, ogłoszenia sądu lub innego organu państwowego, jak również listu gończego (**art. 47 pp**).
- naruszenie zakaz rozpowszechniania materiału prasowego objętego przepisami lub prasy zabezpieczonej jako dowód rzeczowy (**art. 48 pp**).
- penalizację czynów określonych w art. 3, art. 11 ust. 2, art. 14, art. 15 ust. 2 i art. 27 pp (**art. 49 pp**).
- nieumyślne opublikowanie materiału prasowego zawierającego znamiona przestępstwa (objętego przepisami) (**art. 49a pp**).

Stosownie do treści **art. 43 pp** dobrem chronionym jest wolność wypowiedzi dziennikarskiej - Kto używa przemocy lub groźby bezprawnej w celu zmuszenia dziennikarza do opublikowania lub zaniechania opublikowania materiału prasowego albo do podjęcia lub zaniechania interwencji prasowej podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

„Przez **przemoc** rozumie się takie oddziaływanie środkami fizycznymi, które uniemożliwia podjęcie lub realizację decyzji woli osoby zmuszanej albo oddziałując dolegliwością na jej procesy motywacyjne nastawiać ma decyzję w pożądanym przez sprawcę kierunku. Przemocą będzie pozbawienie człowieka przytomności uderzeniem w głowę, związanie, obezwładnienie gazem paraliżującym, zmuszenie do określonego zachowania za pomocą bicia i innych tortur. Dodać należy, że przemoc fizyczna nie musi być skierowana bezpośrednio na ciało osoby zmuszanej, lecz może być skierowana na inną osobę³⁰.

Drugim z wymienionych w przepisie środków zmuszania jest groźba bezprawna. Zgodnie z art. 115 § 12 k.k. obejmuje ona dwa rodzaje czynów:

1) groźenie innej osobie popełnieniem przestępstwa na jej szkodę lub szkodę osoby najbliższej, jeżeli groźba wzbudza w zagrożonym uzasadnioną obawę, że będzie spełniona (art. 190 k.k.).

2) groźbę spowodowania postępowania karnego lub rozgłoszenia wiadomości uwłaczającej czci zagrożonego lub jego osoby najbliższej; nie stanowi groźby zapowiedź spowodowania postępowania karnego, jeżeli ma ona jedynie na celu ochronę prawa naruszonego przestępstwem (art. 115 § 12 k.k.).

Zgodnie z treścią przepisu art. 49 pp karalne jest niedotrzymanie terminu i zakresu opublikowania informacji zastrzeżonych – z ważnych powodów społecznych – przez osobę udzielającą informacji (ust. 3). Nie wolno uzależniać udzielenia informacji od sposobu jej skomentowania lub uzgodnienia tekstu wypowiedzi dziennikarskiej (ust. 4). Przestępstwem jest opublikowanie przez dziennikarza informacji, jeżeli osoba udzielająca jej zastrzegła to ze

²⁹ Bogdan Michalski: Podstawowe problemy prawa prasowego, Wydawnictwo Elipsa, 1998,

³⁰ Ewa Ferenc-Szydelko, Prawo prasowe, komentarz, Oficyna 2010.

względem na tajemnicę służbową lub zawodową (ust. 5). Nie wolno bez zgody osoby zainteresowanej publikować informacji oraz danych dotyczących prywatnej sfery życia, chyba że wiąże się to bezpośrednio z działalnością publiczną danej osoby (ust. 6). Czynem karalnym jest ujawnienie tajemnicy zawodowej dziennikarza. Zgodnie z art. 15 ust. 2 pr. pras. ma on obowiązek zachowania w tajemnicy:

- 1) danych umożliwiających identyfikację autora materiału prasowego, listu do redakcji lub innego materiału o tym charakterze, jak również danych innych osób udzielających informacji już opublikowanych albo przekazanych do opublikowania, jeżeli osoby te zastrzegły nieujawnianie powyższych danych;
- 2) wszelkich informacji, których ujawnienie mogłoby naruszać chronione prawem interesy osób trzecich. Jest to przestępstwo ścigane z urzędu.

Czynem karalnym jest niepodanie bądź niewłaściwe podanie oznaczenia druków prasowych, czyli stopki redakcyjnej, zwanej impressum (art. 27 pp)³¹.

W odniesieniu do przestępstw regulowanych w ustawie prawo prasowe sprawca może być ukarany karą pozbawienia wolności do lat 3 (występek zmuszania do określonego zachowania), natomiast w pozostałych przypadkach karą grzywny albo ograniczenia wolności.

Kara pozbawienia wolności trwa najkrócej miesiąc, najdłużej 15 lat; wymierza się ją w miesiącach i latach. Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, kara ograniczenia wolności trwa najkrócej miesiąc, najdłużej 12 miesięcy; wymierza się ją w miesiącach. W czasie odbywania kary ograniczenia wolności skazany:

- 1) nie może bez zgody sądu zmieniać miejsca stałego pobytu,
- 2) jest obowiązany do wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne,
- 3) ma obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary

Grzywnę wymierza się w stawkach dziennych, określając liczbę stawek oraz wysokość jednej stawki; jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, najniższa liczba stawek wynosi 10, zaś

³¹ Ewa Ferenc-Szydelko, Prawo prasowe, komentarz, Oficyna 2010.

najwyższa 540. Ustalając stawkę dzienną, sąd bierze pod uwagę dochody sprawcy, jego warunki osobiste, rodzinne, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe; stawka dzienna nie może być niższa od 10 złotych, ani też przekraczać 2.000 złotych.

Do najczęściej spotykanych przestępstw prasowych należą pomówienie (zniesławienie) - art. 212 § 1 k.k. i zniewaga (nazywana obrazą) - art. 216 k.k.

Art. 212. § 1. Kto pomawia inną osobę, grupę osób, instytucję, osobę prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

§ 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 3. W razie skazania za przestępstwo określone w § 1 lub 2 sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 odbywa się z oskarżenia prywatnego.

Artykuł 212 § 1 określa przestępstwo **zniesławienia**, które w ujęciu tego przepisu polega na pomówieniu innej osoby, grupy osób, instytucji, osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej nie mającej osobowości prawnej o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności. Przedmiotem ochrony jest dobre imię (tzw. część zewnętrzna) nie tylko pojedynczej osoby fizycznej, lecz także grupy osób, przez co należy rozumieć zespół ludzi połączony więzią organizacyjną, właściwościami, wspólnym zadaniem lub interesem. Ochroną na podstawie omawianego przepisu objęta jest także instytucja (państwowa, samorządowa lub społeczna), osoba prawna, a także jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej (chodzi o wyodrębnioną organizacyjnie część składową osoby prawnej lub instytucji, np. oddział, wydział itp.). Jak z tego wynika, przedmiot ochrony omawianego przepisu ujęty jest niezwykle szeroko, wykraczając poza

ochronę czci jednostki. Treścią pomówienia mogą być właściwości (np. alkoholizm, zboczenie seksualne) lub sposób postępowania (np. sprzedajność, utrzymywanie kontaktów ze światem przestępczym), które mają charakter poniżający w opinii publicznej albo podrywający zaufanie społeczne. Ocena ujemnej treści pomówienia musi więc być dokonywana w kontekście wymagań lub oczekiwań związanych z zajmowanym stanowiskiem czy pełnioną funkcją (chodzi tu zarówno o stanowiska i funkcje kierownicze, jak i wszelkie inne - np. wychowawcy, lekarza zakładowego, referenta w urzędzie), wykonywanym zawodem (np. lekarza, nauczyciela, dziennikarza, aktora) albo rodzajem działalności (np. działacz związkowy, polityk, katecheta). Pomówienie o niewłaściwe postępowanie powinno powoływać się na fakty, natomiast nie może ograniczać się do samych ocen dotyczących właściwości lub cech jednostki. Zarzut może więc dotyczyć nieuczciwości lub sprzedajności osoby pełniącej funkcję związaną z zaufaniem społecznym, a nie ograniczać się do stwierdzeń, że jest tępą, arogancką, nie odpowiadającą oczekiwaniom itp.³².

Zniesławienie jest przestępstwem ściganym z **oskarżenia prywatnego** (art. 212 § 4), chyba że ze względu na wagę sprawy lub jej społeczne reperkusje prokurator uzna, iż interes społeczny wymaga podjęcia ścigania z urzędu. W takiej sytuacji pokrzywdzony uzyskuje status oskarżyciela posiłkowego (art. 60 § 1 i 2k.p.k.).

Art. 216. § 1. Kto znieważa inną osobę w jej obecności albo choćby pod jej nieobecność, lecz publicznie lub w zamiarze, aby zniewaga do osoby tej dotarła, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

§ 2. Kto znieważa inną osobę za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 3. Jeżeli zniewagę wywołało wyzywające zachowanie się pokrzywdzonego albo jeżeli pokrzywdzony odpowiedział naruszeniem nietykalności cielesnej lub zniewagą wzajemną, sąd może odstąpić od wymierzenia kary.

§ 4. W razie skazania za przestępstwo określone w § 2 sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego.

§ 5. Ściganie odbywa się z oskarżenia prywatnego

³²

Andrzej Marek, Komentarz do kodeksu karnego, LEX 2010.

Przedmiotem ochrony jest część wewnętrzna (podmiotowa), czyli godność. Przepis art. 216 § 1 wyraźnie określa trzy "podtypy" zniewagi: a) w obecności znieważanego (tzw. zniewaga bezpośrednia, dawniej zwana "oczna"); b) pod nieobecność znieważanego, lecz publicznie; c) niepublicznie i pod nieobecność znieważanego, lecz w zamiarze, aby zniewaga do tej osoby dotarła. W pkt b i c mamy do czynienia z tzw. zniewagą zaoczną.

Znieważenie może być dokonane słowem, pismem, drukiem, wizerunkiem (np. karykaturą), a nawet gestem. Znieważenie może być dokonane przez naruszenie nietykalności cielesnej innej osoby (spoliczkowanie, rzucenie czymś w twarz).

Artykuł 216 § 3 przewiduje instytucje tzw. prowokacji i retorsji. Na gruncie kodeksu karnego prowokacja występuje w dwóch znaczeniach: jako nakłanianie innej osoby do popełnienia czynu zabronionego, w celu skierowania przeciwko niej postępowania karnego (art. 24) oraz jako wyzywające zachowanie się pokrzywdzonego (art. 216 § 3, art. 217 § 2). W literaturze wyróżnia się prowokację świadomą i nieświadomą, intencjonalną i obiektywną, przestępną i nieprzestępną, jednostronną i wzajemną. Na gruncie art. 216 prowokacja to "wyzywające zachowanie się pokrzywdzonego", zaś retorsja ma miejsce wtedy, gdy pokrzywdzony odpowiedział na zniewagę naruszeniem nietykalności cielesnej lub zniewagą wzajemną. W przypadku wystąpienia prowokacji i retorsji sąd może (ale nie musi) odstąpić od wymierzenia kary³³

II. Odpowiedzialność cywilna i zawodowa.

Pod pojęciem odpowiedzialności cywilnej rozumie się konsekwencje ponoszone przez osoby fizyczne lub prawne w związku z:

- bezprawnym działaniem lub zaniechaniem.
- naruszeniem dobra chronionego.
- skutkiem w postaci szkody, krzywdy.

³³

Marek Mozgawa: Komentarz do kodeksu karnego, LEX 2013.

-związkiem między działaniem a zaniechaniem i ich skutkiem³⁴.

W zakresie źródeł odpowiedzialności wyróżnia się dwie grupy odpowiedzialności:

-odpowiedzialność deliktowa – za szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym,

-odpowiedzialność kontraktowa – z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, który powstał na skutek dokonania czynności prawnej, najczęściej umowy.

Wśród rodzaje odpowiedzialności wyróżniamy dwie ich grupy: osobistą i rzeczową.

-odpowiedzialność osobista (majątkowa) – dłużnik odpowiada całym swoim majątkiem teraźniejszym i przyszłym za wyrządzoną szkodę; jest w zasadzie nieograniczona, nie zależy od stanu majątkowego dłużnika i nie uznaje (co do zasady) przywilejów na korzyść jednych wierzycieli przeciwko innym.

-ograniczona odpowiedzialność osobista

-*cum viribus patrimonii* – odpowiedzialność dłużnika sprowadza się do pewnej wyodrębnionej masy majątkowej zobowiązanego, traktowanej w jego majątku jako osobna całość;

-*pro viribus patrimonii* – zobowiązany odpowiada za dług wprowadzie całym swoim majątkiem, jednakże tylko do pewnej wysokości ograniczonej liczbowo, np. do wysokości aktywów spadku.

-odpowiedzialność rzeczowa – niezależna od osobistej – zobowiązany odpowiada jedynie określoną rzeczą – zastaw albo hipoteka; gwarancję zaspokojenia daje oznaczony przedmiot majątkowy, którym zabezpieczono wierzytelność.

Skutkiem działania lub zaniechania może być powstanie szkody majątkowej lub/i niemajątkowej. Szkoda majątkowa jest to uszczerbek majątkowy: w mieniu poszkodowanego lub

³⁴

Gabriel Bieniek, Helena Ciepla, Czesława Żuławska: Komentarz do kodeksu

na osobie jest następstwem uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia (np. zatrucie, nerwica), (zakup leków, środków higienicznych, protez) lub gdy utracił zdolność do pracy zarobkowej. Naprawienie szkody majątkowej w kodeksie cywilnym nazywa się odszkodowaniem. Odszkodowanie obejmuje: stratę, którą poszkodowany poniósł oraz utracone korzyści, które by osiągnął, gdyby mu nie wyrządzono szkody³⁵.

Szkoda niemajątkowa- jest to uszczerbek niemajątkowy (cierpienia fizyczne, krzywda moralna) określane mianem krzywdy. Naprawienie krzywdy kodeks nazywa nie odszkodowaniem, a zadośćuczynieniem. Mówi się o zadośćuczynieniu za doznaną krzywdę.

W przepisie art. 38 ust. 1 pp. twierdzono, że **odpowiedzialność cywilną** za naruszenie prawa spowodowane opublikowaniem materiału prasowego ponoszą autor tekstu, redaktor, a także każda inna osoba, która spowodowała opublikowanie tego materiału, co nie wyłącza odpowiedzialności wydawcy, niezależnie od formy organizacyjnej.

Solidarność odpowiedzialności majątkowej wyżej wymienionych osób, przewidziana w art. 38 ust. 1 pr. pr. oznacza wspólność uprawnień i wspólność zobowiązań. Powyższe oznacza ni mniej ni więcej, a tyle, że uprawniony może żądać odszkodowania lub zadośćuczynienia od wszystkich zobowiązanych łącznie, od kilku z nich dowolnie wybranych albo od każdego z osobna. Zaspokojenie uprawnionego przez któregośkolwiek ze zobowiązanych zwalnia pozostałych zobowiązanych (efektem tego mogą być ewentualne roszczenia regresowe między współzobowiązanymi). Jak wskazuje L. Bełza przepis art. 441 § 1 k.c. jest podstawą solidarności zarówno w przypadku łącznego, jak i rozłącznego działania sprawców, tzn. wówczas, gdy działają równocześnie dwie przyczyny, z których każda samodzielnie mogłaby wywołać szkodę i rzeczywiście ją wywołała³⁶.

Odpowiedzialność zawodowa stanowi trzecią formę odpowiedzialności za naruszenie dóbr osobistych, o której rozstrzygają dwuinstancyjne sądy dziennikarskie. Konieczność przestrzegania zasad etyki zawodowej podkreślają statuty związków dziennikarskich, a ich naruszenie jest zagrożone karami poczynając od upomnienia, a kończąc na wydaleniu ze stowarzyszenia poprzez naganę zawieszenie w prawach członka.

cywilnego, Księga trzecia Zobowiązania, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1996.

³⁵ Zbigniew Radwański: Zobowiązania część ogólna, CH Beck, Warszawa 1995.

Na istniejący w Polsce system ochrony etyki dziennikarskiej składają się między innymi następujące elementy:

- kodeksy etyczne stowarzyszeń dziennikarskich i Izby Wydawców Prasy;
- działalność sądów dziennikarskich stowarzyszeń dziennikarskich;
- Karta Etyczna Mediów i działalność Konferencji Mediów Polskich oraz Rady Etyki Mediów;
- zasady etyczne i działalność Komisji Etyki w Telewizji Polskiej oraz w Polskim Radiu³⁷.

W Polsce funkcjonują następujące dokumenty określające zasady etyczne w sferze mediów:

- Karta Etyczna Mediów, opracowana z inicjatywy Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich, podpisana 29.03.1995 r. przez przedstawicieli organizacji dziennikarskich, wydawców prasy, producentów oraz nadawców telewizyjnych i radiowych tworzących Konferencję Mediów Polskich.
- Dziennikarski Kodeks Obyczajowy, przyjęty przez członków Konferencji Mediów Polskich.
- Kodeks Etyki Dziennikarskiej, przyjęty przez Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich (SDP).
- Dziennikarski Kodeks Obyczajowy (kodeks etyki dziennikarzy) przyjęty przez Stowarzyszenie Dziennikarzy Rzeczypospolitej Polskiej (SDRP).

Ponadto, własnymi, szczegółowymi zasadami etycznymi dysponuje dwóch nadawców publicznych, a Izba Wydawców Prasy - kodeksem dobrych praktyk. Określają ją następujące dokumenty:

- Zasady etyki zawodowej w Polskim Radiu – Spółce Akcyjnej (2004 r.). Dotyczą one działalności programowej Polskiego Radia i obowiązują pracowników oraz współpracowników tego nadawcy, a także współpracujące z nim firmy.
- Zasady etyczne dziennikarstwa w telewizji publicznej (informacja, publicystyka, dokument), obowiązują od 1996 r. i dotyczą pracowników oraz współpracowników Telewizji Polskiej.

³⁶ Lucjan Bełza: Dopuszczalność stosowania odpowiedzialności in solidum w ramach czynów niedozwolonych. PiP 1995/7/57.

³⁷ Analiza Biura Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, numer 7/2006.

PODSUMOWANIE

Każdy człowiek powinien ponosić odpowiedzialność za swoje błędy. Dziennikarz może zostać pociągnięty do odpowiedzialności za swoje uchybienia związane z wykonywaniem swoich obowiązków, a także czyny stanowiące przestępstwa.

Czy odpowiedzialność, którą na podstawie prawa polskiego ponoszą dziennikarze jest wystarczająca? Biorąc pod uwagę obowiązujące przepisy system nie odbiega znacząco od unormowań zawartych w prawie innych krajów.

Podkreślić należy, iż analiza systemu odpowiedzialności dziennikarzy w Polsce nie budzi większych zastrzeżeń, chociaż z pewnością może on zostać w kilku miejscach poprawiony. Wątpliwości powstają przede wszystkim, gdy analizie poddana zostanie praktyka odpowiedzialności zawodowej przed organami wewnątrz -dziennikarskimi. Przynależność do stowarzyszeń dziennikarskich nie jest obligatoryjna w związku z tym dochodzi do naruszenia zasady równości wobec tych dziennikarzy którzy są członkami korporacji, a tymi, którzy nimi nie są. Tutaj potrzebna jest dobra konstrukcja prawna, aby prawo było równe i użyteczne.

Postępowania dyscyplinarne mają na celu stwierdzić czy dany dziennikarz dopuścił się uchybień przewidzianych w ustawie obejmujących zarówno przewinienia związane z wykonywaniem obowiązków, jak i stojących w sprzeczności z zasadami etyki.

Największe wątpliwości budzi niejawność postępowań zaprojektowanych w chwili obecnej w sposób, który z zasady uniemożliwia opinii społecznej zapoznać się z przebiegiem i wynikami działań dyscyplinujących w myśl źle pojętej solidarności zawodowej.

Wreszcie w odniesieniu do odpowiedzialności cywilnej o charakterze materialnym i niematerialnym oraz odpowiedzialności karnej regulacje prawne są odpowiednie i wystarczające do uzyskania ochrony prawnej naruszonych lub zagrożonych dóbr prawnych.

BIBLIOGRAFIA

Bieniek Gabriel, Ciepla Helena, Żuławska Czesława: Komentarz do kodeksu cywilnego, Księga trzecia Zobowiązania, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1996.

Bełza Lucjan: Dopuszczalność stosowania odpowiedzialności in solidum w ramach czynów niedozwolonych. PiP 1995/7/57.

Ferenc-Szydełko Ewa: Prawo prasowe, komentarz, Oficyna 2010.

Giezek Jacek: Komentarz do kodeksu karnego, Wolters Kluwer, 2012.

Gontarski Waldemar artykuł Rzeczposp. PCD.2003.5.20 Jaka prawda obowiązuje dziennikarza.

Grzybowski Stanisław: Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego, Warszawa 1957r.

Księżak Paweł: Komentarz do art.24 Kodeksu cywilnego, LEX 2009.

Malujda Rafał, Oryl Andrzej artykuł Radca Prawny.2007.3.83 Sprostowanie i odpowiedź w prawie prasowym: istota, forma i roszczenia. Teza nr 1 60084/1

Marek Andrzej: Komentarz do kodeksu karnego, LEX 2010.

Michalski Bogdan: Podstawowe problemy prawa prasowego, Wydawnictwo Elipsa, 1998r.

Mozgawa Marek: Komentarz do kodeksu karnego, LEX 2013.

Nowikowska Monika, Sieńczyło-Chlabicz Joanna artykuł PUG.2009.3.21 Obowiązek szczególnej staranności w świetle ustawy Prawo prasowe.

Radwański Zbigniew: Zobowiązania część ogólna, CH Beck, Warszawa 1995.

Sobczak Jacek: Ustawa prawo prasowe. Komentarz, Oficyna Prawnicza Muza S.A., Warszawa 1999r.

Sośniak Mieczysław Należyta staranność, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1980 r.